

USLOVI I PROBLEMI PREPORODA MUZEJA*

Postoje mnogi načini da se govori o muzejima, naravno uglavnom pogrđno, što naročito čine mladi, zatim pisci i ona velika većina ljudi koja je ostala pod utiscima iz detinjstva: prisilna poseta muzeju jedne kišne nedelje ili iscrpljujuće jurnjave po jezivoj vrućini, u nekoj stranoj zemlji po muzeju „sa tri zvezdice u vodiču”. Bilo kako bilo, priznajmo da muzej automatski izaziva izvestan broj intelektualnih asocijacija: lepo, staro, unikatno, zanimljivo itd. U svakodnevnoj konverzaciji „prosvećenih” pojedinaca, skoro isključivo merilo vrednosti jednog muzeja u odnosu na druge je kvalitet eksponata koji se u njemu nalaze. Takav stav je naveo najveće muzeje u SAD, naročito u Njujonku, Klivlendu, Čikagu, Bostonu i Los Anđelesu, da održavaju izuzetno skup rivalitet putem prikupljanja „po svaku cenu” originalnih dela, čak i ako ta dela nisu na sasvim legalan način nabavljena, iako dostižu preterane cene ili što nabavka povlači za sobom potrebu za novim ulaganjima, odnosno izdacima (npr. dogradnja novog krila muzeja).

Dokazano je da ovaj sistem ne vodi nikuda, izuzev ka ulasku muzeja u obavezni krug tzv. potrošačkog društva, ekonomiju tržišta i turizma sa kulturnim pretenzijama. Sve veći i veći procenat populacije isključen je u korist

*) *Museum*, Vol. XXVIII, № 3, UNESCO, Paris, 1976. Hugues de Varine-Bohan bio je direktor ICOM-a od 1964—1974. Studirao je istoriju i arheologiju. Autor je knjige *La culture des autres*, Paris, Ed. du Seuil, 1976. (prim. prev.).

kulturne manjine i turističkih hordi koje se kreću po satnici. Vreme je da se pokuša sa revizijom tih koncepcija i da se time dokaže u isto vreme zdrav razum i mašta. Po našem mišljenju do sada su svi tako usmereni pokušaji propali zato što su vršeni u pravcu istorije, i što su bili usmereni samo ka poboljšanju postojeće situacije. Mi bismo ovde želeli da sugerišemo jedan metod i da predložimo jedno rešenje. Metod je prost, i može biti korišćen čak ako rešenje bude i odbačeno; oba se zasnivaju na najnovijim istraživanjima koja su u toku u mnogim zemljama, na raznim kontinentima.

Prvo postavimo pravilo igre: ono se sastoji u korišćenju do sada apsolutno neupotrebljivanih ili nedovoljno korišćenih premisa. Do sada se cenio, kao što smo videli samo predmet, baština koja je sama sebi bila cilj. Muzej je služio eksponatu, publika je imala pristup eksponatima, ponekad je skupo plaćala ulaznicu, mogla je da ih posmatra, bez doticanja, a često i bez razumevanja. Predlažemo da se promeni redosled faktora počevši od publike, tačnije od dve vrste korisnika, društva i pojedinca. Umesto služenja baštini služimo čoveku, i zato treba težiti analizi njegovih potreba, kao jedinke i kao člana grupe. Naravno, mi se ovde trudimo da definišemo aktuelne, stvarne i doslovce potencijalne potrebe, a ne ono što mi sami smatramo da mu je potrebno. Zatim bi trebalo otkriti kako muzej, svojim osnovnim karakteristikama koje ne pogoduju promenama, može odgovarati ovim potrebama, i kako ga treba transformisati. Svako se može potruditi da, prema svom mišljenju, afinitetima i iskustvu, pronađe rešenje. Pre nekoliko godina, muzejsko osoblje, pedagozi, socio-profesionalni animatori, filozofi, arhitekta itd. na sve četiri strane sveta, preduzeli su istraživanja na tom području, koja zaslužuju da se uzmu u obzir.

Podimo od društvenih potreba (tačnije od nekih od njih, jer muzej nema aspiracije da rešava problem gladi u svetu ili problem rata). Čitanjem novina i kroz svakodnevno iskustvo, jasno se uviđa da naša moderna društva vrše značajne napore kako bi dokumentovala svoju prošlost, sadašnjost, pa čak, u izvesnoj meri, i budućnost, jer ih svode na matematičke modele, na kompjuterske programe, ponekad na makete, u ime predviđanja budućeg, vizija, futurologije. Ta dokumentacija ima najčešće oblik arhiva u kojima se nalaze pisani dokumenti, sklike, film, magnetofonske trake. Značajne sume se tako troše u svim zemljama za skupljanje, klasifikaciju, čuvanje i stalno rastuću razmenu ove vrste dokumenata. Zašto

ne proširiti ovaj koncept na trodimenzionalne predmete, realne stvari koje mogu, bolje nego ma šta drugo i sa više vernosti, da dokumentuju prošlost, sadašnjost i budućnost u toku njenog stvaranja? Stoga bi trebalo u svim domenima ljudske delatnosti, pa i u prirodnim naukama, sačiniti zbirke, što je moguće reprezentativnije, prema objektivnim, skoro matematičkim kriterijumima, kako bi se izbegao uticaj „ukusa” ili individualne, subjektivne, ocene. To pretpostavlja da se bez kompleksa prevaziđu granice tradicionalnih disciplina: isto kao što u Francuskoj Nacionalna biblioteka čuva obavezne primerke svih štampanih stvari, tako bi trebalo prikupljati i sve trodimenzionalne predmete, odnosno originalne primerke koji odgovaraju izvesnim unapred određenim kriterijumima. Tako bismo doprineli stvaranju sistema u prikupljanju predmeta na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou. Potrebno je naći rešenje kako bi se u svakoj zemlji omogućilo predstavljanje kulture i prirode stranih zemalja, što će sigurno biti olakšano stvaranjem skladišta predmeta za razmenu, pozajmljivanje, komunikaciju pa čak i poklanjanje.

Zahvaljujući tom sistemu, svaki problem, svako istraživanje može da bude istovremeno dokumentovano tekstem, slikom i predmetom. Svi, uistinu, znamo šta je mana teksta. Jer, čovekova zapažanja mogu biti pogrešna. Student arheologije zna dobro, po sopstvenom iskustvu iz arheološke literature, da su najveći istraživači dopuštali da im promaknu bitne informacije, i to ili zbog nemarnosti ili nepažnje, ili zbog toga što im napredak njihove discipline nije omogućavao da to primete. Koliko puta će taj student zažaliti što Troja ili Pompeja nisu još uvek prekrivene zemljom da bi ih on jednoga dana mogao iskopati i istražiti koristeći moderne metode. To se može lako primeniti na sva područja saznanja: tekst je samo sekundarni dokument, dok je predmet primaran, on je, u stvari, informacija. I neka niko ne pokuša da kaže da je sada moguće, zahvaljujući informatici, uskladištiti u kompjuter sve željene informacije: ni magnetofonska traka, ni ploča ni izbušena kartica nisu ništa do sekundarne informacije, načini istraživanja. Ali, nisu zadovoljavajuća reprodukcija originala. Ovaj poslednji ne sme biti uništen sve dok bude mogao da pruža korisnu informaciju.

Društvo ima, dakle, u određenoj meri, pravo vlasništva, nad svim „postojećim predmetima”, nad celim svedočanstvom evolucije prirode i čoveka. Njegova baština je mnogo veća nego što je to obična kolekcija remek-dela ili unikatnih primeraka. Ono ga mora uzeti u obzir

celo, jer će na tom velikom nasleđu graditi svoju budućnost.

Čovek, pojedinac, sa svoje strane oseća, takođe, ogromnu potrebu za „postojećim predmetom”, još jače u ovoj epohi nego proteklih vekova. On živi u svetu dvodimenzionalnosti, od stripova do televizije, od uputstava za rukovanje do dnevnih novina. Čak mu je i umetnost dostupnija preko jeftinih izdanja nego preko originala. Reklama hvali prednosti reprodukcije do te mere da pojedinac nekad više voli da ukraši svoj stan reprodukcijom Van Goga nego crtežima svoje dece ili fotografijama sa letovanja koje je sam napravio. Praktično, sve što vidimo su stereotipni proizvodi industrije, trodimenzionalni ali toliko banalizovani da više ne privlače pažnju. Koliko dece iz Pariza, Londona, Tokija nije videlo konja, zeca, mrava... sem u udžbeniku, na slici? Sve to ne dozvoljava čoveku da dođe do prave spoznaje, jer je ona pre svega posledica neposrednog životnog iskustva. A bez saznanja, kako čovek može da stvara, tj. da unapređuje kulturu?

Školu kritikuju svuda. Ivan Ilić propagira društvo bez škole. Mao Ce Tung želi da upotpuni tradicionalno obrazovanje stvarnim iskustvom rada, seoskog života, socijalnih odnosa. Naši gimnazijalci žele da sami odlučuju o svom programu, svom načinu života itd. Univerzitet je, zbog istih razloga, snažno pobijan i traži bez uspeha nove formule, prebacuje mu se da je suviše teoretičan, da ne stvara slobodne ljude, već mehaničke proizvođače ili nezaposlene. Takozvano permanentno obrazovanje, poslednji slogan naše epohe, uprkos sposobnosti svojih teoretičara nije ništa drugo do škola stručnog usavršavanja usko povezana sa neposrednim potrebama ekonomije i industrije.

Svemu tome potreban je antidot, protivotrov koji bi nam svima dozvolio da podnosimo svet koji nas okružuje, naše svakodnevne aktivnosti, kulturna, politička, socijalna i ekonomska otuđenja. Treba kompenzovati nadiranje slika, svemoć reči, birokratiju itd. Taj antidot će biti predmet, postojeća stvar. Sve veći uspeh, u svim zemljama, nacionalnih parkova, poznata popularnost zooloških vrtova i botaničkih bašti, čak i svima poznat ukus turizma i odlazaka prema još uvek „autentičnim zemljama” lepo pokazuju da za tim postoji stvarna potreba. Ono što je rečeno ranije može se primeniti ovde: gradski čovek je zasićen sekundarnim, usitnjenim, prerađenim i komercijalizovanim informacijama. On ne želi da mu se daje već da mu se ostavi da slobodno bira primarnu

informaciju koju želi, zbog obima saznanja koje ona poseduje.

Naravno sve te težnje, bilo da potiču iz društva ili od pojedinca, izgledaju savršeno nerealne. Ne sastoji se sve u njihovom identifikovanju, već kako ih najbolje zadovoljiti, odrediti granice između mogućeg i nemogućeg, primeniti na postavljene probleme tehnička sredstva kojima raspolažemo. Ali, napravimo najpre popis glavnih nedostataka: prvo, kvantitet, pa predstavljanje, pa način komunikacije i učestvovanja. Nemoguće je skupiti i večno sačuvati milione predmeta bez rizika da se kompletno zakrči naš ionako zatrpan svet. Treba dakle birati, a pre svega treba odrediti kriterijume odabiranja. Kako prikazati svaki momenat evolucije, svaki aspekt čoveka i prirode, a da to bude istovremeno objektivno i adekvatno? Pretpostavimo da su već rešeni, ne manje važni problemi konzervacije — kako efikasno komunicirati sa publikom koju čini većina stanovništva, tj. sastoji se iz izrazito različitih kategorija korisnika, od kojih svaki ima svoje sopstvene potrebe, kulturni nivo, način života? I na kraju, naročito, kako postići učešće publike u izboru, korišćenju, a takođe, i u stalnom, spontanom i slobodnom kulturnom stvaranju?

Ako smatramo da muzej ima za cilj da sakuplja i koristi postojeće stvari, predmete, kao što biblioteka ima za cilj da skuplja i omogućava korišćenje knjiga i štampanih stvari, onda muzej mora da odgovori na prethodna pitanja. To nije utopija: pogledajmo na primer „banku predmeta”. Prirodnjački muzeji već igraju tu ulogu. Zahvaljujući muzejskim zbirkaama moguće je, posle mnogo godina, u Švedskoj izučavati dejstvo insekticida, naročito diditija na životinje⁴⁾. Za takvo istraživanje bile su potrebne serije iste vrste prikupljane tokom vrlo dugih perioda, po mogućnosti pre i posle uvođenja ispitivanih insekticida u poljoprivredu. Zahvaljujući tim pažljivo sakupljenim, nekad i više od sto godina, zbirkaama koje obuhvataju ptice i ribe, mogao se primetiti porast koncentracije žive i drugih supstanci u krilima i kriljuštima... U Americi (SAD, kao i Meksiko) univerziteti su počeli da poveravaju muzejima svoje studijske zbirke koje sadrže milione primeraka životinja, biljaka, minerala. Jedino muzeji, u stvari, poseduju opremu, stručnjake i načine prepariranja, klasifikacije i konzerviranja ovako značajnih količina.

⁴⁾ Kjell Engström, Les expositions temporaires et itinérantes: un moyen d'information pour la protection de l'environnement (povremene i putujuće izložbe: sredstvo informisanja u cilju zaštite čovekove sredine), „Museum”, Vol. XXV, № 1/2, 1973, p. 89.

Isto je i sa etnografskim ili uopšte sa antropološkim muzejima. Savremena istraživanja iziskuju veoma brojne serije i svakodnevna otkrića. A stalno napredovanje i kompleksnost teorija nagone stručnjake da svakodnevno suprotstavljaju realnosti svoje ideje i hipoteze. Čak ni svi mehanički i elektronski načini registrovanja nisu dovoljni. Kako znati danas, kada jedan profesor stavlja u kompjuter sumu kulturnih podataka koji pripadaju određenoj kulturi, da za deset godina drugom profesoru, na drugom kraju sveta, neće biti potrebna čitava serija trenutno nezamislivih podataka. Tada će biti neophodno da se konsultuju sami predmeti, koji će nesumnjivo tokom proteklog vremena potpuno nestati iz svoje kulture.

Nije neophodno razvijati unedogled ove primere koji se mogu primeniti i na muzeje moderne ili antičke istorije, pa čak i na umetničke muzeje. Jer i istorija umetnosti delimično počiva na poređenju velikog broja dela, koje omogućava uočavanje razlika između struja i pravaca jednog perioda — imajući u vidu stilove drugih vremenskih razdoblja i drugih kulturnih područja, kao i njihove međusobne uticaje. U praksi, osim već „probuđenih“ prirodnjačkih muzeja (naročito onih u Geteborgu, San Francisku, i Meksiku), navedimo samo Nacionalni muzej umetnosti i narodnih običaja u Parizu, muzej-laboratoriju namenjenu predstavljanju i istraživanju francuske etnologije koji se trudi da sakupi, uprkos priličnom vremenskom zakašnjenju, dokumente svake vrste, primarne i sekundarne, o životu Francuza u preistorijsko doba. Pomenimo, takođe, Regionalni muzej Moravske u Brnu, koji sakuplja i konzervira, uz pomoć sve brojnijih istraživača, predmete svih vrsta — od prvih godina nastanka zemlje do savremenog pozorišta — koji izlaze iz okvira tradicionalnih nauka, o prirodi i čoveku. Iz drugih delova sveta, navodimo prirodnjačke i istorijske muzeje u Singapuru, Osaki, Najrobiju i Sidneju, zahvaljujući kojima evolucija prirode i čoveka, po već svuda primenjenoj formuli koju je pronašao G. H. Rivijer otac moderne muzeologije, može biti predstavljena u svim svojim dimenzijama.

Zahvaljujući ovakvom načinu mišljenja nedavno je stvoren jedan novi oblik muzeja: ekomuzej ili ekološki muzej, posvećen životnoj sredini, koji integriše čoveka više kao učesnika nego kao posetioca. U takvom muzeju su zastupljene sve discipline i on postaje centar dokumentacije otvoren za istraživanja i obrazovanje. U takvom muzeju posetilac nema više pa-

sivan stav i ne prima ono što drugi pronalaze, već sam istražuje, u skladu sa sopstvenim mogućnostima, pronalazeći metode istraživanja koje odgovaraju sredini i lokalnim uslovima, obraćajući posebnu pažnju na klasifikacione sisteme prilagođene jednoj elastičnoj muzeologiji i još nepoznatim potrebama budućnosti.

Naravno, ovaj novi oblik muzeja, jednostavna modernizacija ili revolucija kao u slučaju eko-muzeja, postavlja probleme koje je teško rešiti, naročito ako se zna kojim sredstvima jedan muzej raspolaže u zemlji kao što je Francuska, gde bez obzira na kvalifikacije čak i među osobljem vlada opšta predrasuda iz 19. veka da konzervatori treba u isto vreme da budu i mecene. Prvo i prvo, potrebni su istraživači i drugo osoblje u značajnom broju, kao što su bili brojni specijalisti koje su angažovale privatne firme radi obrade podataka od vremena pojavljivanja informatike i ostalih novih tehnika. Ako budućnost čoveka počiva na poznavanju prošlosti i čvrstoj kontroli sadašnjosti (videti problem zagađenosti i sve što je preduzeto da bi se ona ograničila), kao i na što tačnijem predviđanju budućnosti, onda vladama i lokalnim zajednicama nije tako skupo da u budžetima i planovima razvoja odvoje sredstva koja će muzejima omogućiti da ispune svoju ulogu koordinatora istraživanja i centara dokumentacije. To pretpostavlja da te institucije raspolažu desetinama stručnjaka i tehničara različitih struka i da su snabdevene neophodnom modernom opremom. U istočnoevropskim zemljama ima i do 150 zaposlenih u običnom regionalnom muzeju; Kalifornijska akademija nauka u San Francisku imala je 1968. među osobljem 40 doktora nauka. Nasuprot iznetim brojkama, regionalni muzeji u Francuskoj imaju uglavnom jednog konzervatora, ponekad jednog asistenta, retko više.

Postoji takođe i problem prostora: po prihvaćenom principu trebalo bi da prostor za čuvanje bude dvostruko veći od izložbenog, što u stvarnosti skoro nikad nije slučaj. Mnogi muzeji su još uvek smešteni u neodgovarajuće istorijske spomenike; mnoge zbirke su još uvek razasute, raspršene, iako postoje moderni načini transporta, reprodukcije i uskladištenja.

Postoji, najzad, i intelektualni problem: kako ostvariti selekciju. Vrlo često je dobra volja poklela pred ovom preprekom. Posle vekovne diktature koju je nekontrolisano vršio „konzervator“ nad svojom kolekcijom u ime svog ukusa, radoznalosti, ili naučne specijalnosti,

niko ne želi da se uhvati ukoštac sa jednim pravim problemom današnjeg muzeja, a to nije problem novca — iako i ovaj problem postoji. Isuviše je očigledno da konzervator muzeja, u svojoj izolovanosti, i pored svojih kvaliteta, intelektualnih kvalifikacija i sredstava kojima raspolaže, ne može rešiti ovaj problem. On nikada neće raspolagati dovoljnim znanjem da sam odredi kriterijume izbora u svim oblastima u kojima muzej deluje. Ovde treba dokazati maštu, treba smelo eksperimentisati: srušiti višegodišnju podelu između muzeja i istraživačkih zavoda, takođe srušiti psihološke i hijerarhijske barijere među samim muzejima. Treba sistematski, na svim nivoima, organizovati saradnju.

Saradnju na svim nivoima, prisnu, trajnu, institucionalizovanu nesumnjivo, ali takođe ljudsku i dobrovoljnu. Kriterijumi za izbor, na osnovu kojih se zauvek određuje šta će biti dokument o čoveku i prirodi, treba da budu proizvod kolektivnog rada. Treba biti dovoljno skroman da bi se dozvolila mogućnost greške i da bi se pronašla ispravka eventualne zablude. Sve veći i veći broj muzeja u svetu se povezuje sa profesorima univerziteta, da bi ih ovi naučno upućivali. Zašto ih ne zadužiti i od njih tražiti kao i od istraživača, da kad se već okupljaju (po disciplinama) na velikim međunarodnim kongresima (koji su prečesto organizovani zbog javnog samozadovoljstva), da zajedno definišu kriterijume „muzejske vrednosti” koje bi potom mogli primeniti muzeji.

Ako je taj cilj postignut, biće najzad moguće ne samo da se efikasno doprinese istraživanju i pripremanju budućnosti, ne samo da se velikom broju mladih da posao koji odgovara njihovim ukusima (veliki je broj, naročito sada, diplomiranih koji nemaju posla), već i da se pređe na drugu fazu rada muzeja i da se pristupi ostvarenju njegovog krajnjeg cilja, komunikaciji ili, bolje rečeno, animaciji. Tu takođe treba izneti ideje, — iskustva postoje, pojedinačna ali koja daju nade, i treba ih izučiti i koristiti za nove prilaze u ovoj oblasti.

Koje su sadašnje težnje muzeja? S jedne strane univerzalnost. Kao u već pomenutom Moravskom muzeju, ako discipline ostanu osnova polaznog naučnog rada, tu je akcija prema publici u potpunosti sadržana. Ništa od onoga što ga zanima čoveku ne sme biti strano. Sve vrste znanja su mu podjednako značajne. Kada se pozabavimo tim muzejima, kada ispitamo reakcije publike na muzeje, postaje nam očito do koje je mere tradicionalni muzej: umetnosti, arheologije, zoologije ili mekušaca, već preva-

ziđen i pripada elitističkom XIX veku u kome je sve bilo klasifikovano prema kategorijama koje nose više ili manje naučna imena. Isto kao što su od 1968. univerziteti u Francuskoj morali da postanu multidisciplinarni, kao što su nauke, mnogo ranije, morale da razmenjuju metode i rezultate, pa čak i istraživače, tako i muzeji moraju da se podvrgnu osnovnim zakonima prirode i života, gde vladaju kompleksnost i različitost. Neka kolekcije budu fizički odvojene, zbog lakše klasifikacije ili lokalnih potreba, to je u redu. Ali neka na nivou animacije i akcije prema širokoj publici, tj. zajednici, tretirane teme budu vezane za realni život, čemu doprinose sakupljeni predmeti, kao i svi ostali elementi potrebni za potpunu informaciju.

Navedimo kao primer koji je već banalan sve one izložbe koje obilaze svet, a koje finansiraju razna ministarstva: deset milenijuma umetnosti te i te zemlje, blaga te i te itd. To automatski znači više stotina kvadratnih metara galerija popunjenih manje ili više lepim ili neobičnim predmetima, koje su zadivljujuće prezentirali najbolji muzeografi i dekorateri, i izložili nevinom i bezazlenom divljenju zbijenih gomila koje često i ne znaju tačno gde se ta zemlja nalazi, kako žive njeni stanovnici, koja je njihova religija, i mnogo drugih podataka daleko važnijih za to čuveno razumevanje među narodima. Zašto ne izostaviti nekoliko remek-dela, toliko dragih ekspertima, a dodati nekoliko panoa, vitrina, pa i odeljenja posvećenih ljudima, životu, geografiji, ekonomiji, veri, duhovnim vrednostima, aktuelnim problemima razvoja i drugim detaljima značajnim za taj daleki narod koji nam je poslao ono najvrednije što ima, a što je vrlo često nerazumljivo van svog konteksta. U trenutku kada naša deca uče modernu matematiku u svim školama, zašto razbijati celine zbog ukusa ili nauke o klasifikaciji.

Druga aktuelna tendencija: olakšati pristup muzejima i dokumentima koji se u njima nalaze, u stvari, decentralizovati ako ne kolekcije, ono bar program aktivnosti muzeja. Odgovornici iz Muzeja nauke i industrije u Kalkuti nisu se zadovoljili samo time što su stvorili prvi muzej toga tipa u Indiji. Oni su otkrili da bi takav muzej mogao da zanima zajednicu od 50 miliona ljudi, od kojih velika većina nije nikad bila u stanju da poseti muzej. Stoga su organizovali, koristeći sva sredstva, mrežu lokalnih i pokretnih muzeja koji se polako šire po celom Bengaluu. Pokretni centri informacija, upotrebljavajući trodimenzionalne izvore matičnog muzeja, i koristeći mogućnosti lokalnih škola, rade bez prestanka da bi olakšali pristup narodnih masa savremenom svetu.

Takođe bismo želeli da ovaj oblik obrazovanja i kulturne akcije bude besplatan. Naime, veoma je interesantno pogledati evoluciju koja se kretala potpuno suprotnim pravcima u anglo-američkim zemljama i zemljama kontinentalne Evrope. U prvim, gde je ulaz u muzeje uvek bio besplatan vlada finansijska kriza, kriza vlade u Ujedinjenoj Kraljevini, kriza privatnog kapitala u SAD koja je izazvala nametanje plaćanja ulaznica uprkos protestima. Napomenimo da je u SAD plaćanje fakultativno i da cena ostaje u najmanju ruku skromna u odnosu na dobijene usluge. U Francuskoj i drugim zemljama, gde plaćanje ulaznica postoji već poodavno, sve je veći i veći pritisak da se one ukinu. Ali to je u stvari sekundarno; ono što je bitno jeste činjenica i princip besplatnog u „kulturnim uslugama” u celini. Zašto plaćati kulturu kada je obrazovanje besplatno. U samoj Francuskoj, u pojedinim muzejima vrše se opiti, npr. u Manu je renovirani muzej postao besplatan upravo onda kada je istovremeno umnožio i naučne aktivnosti i akcije usmerene ka publici. Biće bez sumnje neophodno obnoviti raspravu o tom pitanju, koje, po nama, ne ostavlja mnogo izbora: muzej ne može biti uključen u mehanizam profita, kolebanja cena, koji su u funkciji ponude i potražnje. A kolika je trenutna potražnja za muzejom, kakav je kvalitet ponude? Ako stavimo ulaznice na licitaciju, ko će licitirati? Ako muzej stvarno postane mesto gde će se obrađivati savremena i buduća kultura ako pripada narodu, zašto bi onda narod morao da plaća da bi video nešto što mu pripada? Treba li plaćati svaki put ulaz u javnu biblioteku?

Evo i drugih mišljenja, onih koja se iskazuju o selektivnosti i o neusmerenosti. Suviše često današnji konzervatori shvataju svoje muzeje kao „lekcije” koje se predaju homogenoj ali možda nepostojećoj publici, takvoj kakvom je konzervator zamišlja: skupu lepo vaspitanih osoba, žednih kulture, koje vole lepo, logičnog duha, koje raspolazu sa dovoljno vremena i fizičke izdržljivosti i postojanosti, i naročito, koje su stekle najmanje diplomu književnosti. Kako se muzej usavršava, potrebno je zadužiti poseban obrazovni servis da se brine o kategorijama posetilaca koje ne odgovaraju prethodnoj definiciji: školskoj omladini, dragocenom 0,1% radnika koji posećuju muzej nedeljom popodne itd. Nedostaci i praznine dosadašnjeg sistema dobro su poznati, i naveli su revolucionarnije duhove da zahtevaju, s jedne strane, da se ne vrši diskriminacija među vrstama korisnika u ime pretpostavljenog kulturnog nivoa, a s druge, da svako u muzeju pronađe odsjaj samoga sebe, svojih

briga, kulturnih potreba. Ovo sve zahteva da se primene tri različite mere: umnožiti i razgranati aktivnosti; učiniti pristupačnim sve kolekcije (po principu biblioteke ili centara dokumentacije); i na kraju udružiti korisnike po definiciji aktivnosti i proceni rezultata. Treba odmah da odgovorimo na jednostavnu zamerku onih osoba koje u muzeju traže „uživanje” pred odabranim predmetima — istaknimo da oni neće biti zanemareni, jer i oni imaju pravo na mir i razmišljanje u muzeju, kao što istraživači imaju pravo na prostor za savetovanja odvojen od prostora za ostalu publiku. Ali, takođe, ne dolazi u obzir da se zanemare deca, „kulture analfabete”, imigranti, u krajnjoj liniji obični ljudi, koji traže druge stvari i kojima je svakodnevnih problema preko glave.

Ovde možemo navesti primer muzeja grada Meksika. Stvoreni u svom sadašnjem obliku 1964, oni se bave uglavnom većinom stanovništva, najčešće nepismenom ili u svakom slučaju nedavno opismenjenom publikom i školskom omladinom. U tom cilju izložbe, aktivnosti i obrazovna služba vrlo su originalno zamišljene. Ekspoziti su, na primer, bili izloženi ne sa pisanim panoima i etiketama, već sa crtežima, piktogramima koji su svima razumljivi. Danas, posle manje od deset godina, tu koncepciju su doveli u pitanje sami njeni autori. Kritиковano je postavljanje muzeja u centar grada, primećen je nedostatak veza sa realnim životom sugrađana, a protestovalo se i protiv previše naučnog karaktera sadržaja izložbi i samih aktivnosti. Sada se pribeglo primeni novih formula: školski muzej bi stvarala sama deca, da bi se rešio problem neophodnog početnog prilaska deteta predmetu; muzej kvarta ili predgrađa stvarali bi stanovnici tih delova grada da bi se olakšao samostalni razvoj mnogih imigranata sa sela i njihova adaptacija na uslove urbanog života²; seoski muzej ili muzej varošice, bio bi poveren njihovim žiteljima da bi se razvio osećaj kulturnog identiteta, pripadništva, vlasništva i odgovornosti nad prošlošću i sadašnjošću.

Ovo nas dovodi do poslednje želje ili poslednjeg zahteva: postojanje izvora i sposobnost primanja utisaka. Mi smo navikli da muzej smatramo ustanovom čiji je zadatak da izloži svoje kolekcije, dok bi u stvari trebalo da ga vidimo kao inteligentno biće koje odgovara na naša pitanja i probleme, ili nam u najmanju ruku daje elemente odgovora koje bismo mi

² Iker Larrauri, Le programme des musées scolaires au Mexique (program školskih muzeja u Meksiku), „*Museum*”, Vol. XXVII, № 2, 1975, u Coral Ordóñez García, La Casa del Museo Mexico, D.F.; une expérience de musée intégré, op. cit., p. 71—76.

sami uobličili. Ako postavimo pitanja o urbanizaciji ili budućnosti naše četvrti, muzej treba da nam odgovori na svoj način, da nas snabde neophodnim podacima ili da organizuje diskusiju na kojoj bi se suprotstavljale teorije i planovi. Ako se za jednu zemlju zainteresujemo zbog rata, nekog otkrića ili prirodne katastrofe, zašto to muzej ne bi prikazao takođe? To se već događa u Muzeju prirodnih nauka u Havani, na Kubi ili u Ekomuzeju urbane zajednice Krezo Monso le — Min u Francuskoj. To je, dakako, najočiglednije korišćenje muzeja kao „banke predmeta”. Pitanje je postavljeno, „banka” odgovara. Ali to nameće obraćanje samo jednoj jedinoj „banci predmeta”, sastavljenoj od kolekcija svih muzeja, i tu se vraćamo na ono što je ranije istaknuto povodom prevazilaženja granica disciplina i neophodnosti integracije svih muzeja u jedinstvenu mrežu usluga.

Iz ovoga što smo upravo rekli proizilaze problemi među kojima se tri posebno ističu. Prvo, problem prostora: muzej o kome je ovde bilo reči ne može se zadovoljiti klasičnom zgradom, makar ona bila delo odličnog arhitekta. Granice muzeja su granice zajednice kojoj služi, nacionalne za Luvr ili Ufici (ako izuzmemo turiste), pokrajinske ako je to muzej glavnog mesta, u regionu lokalne ako je u malom gradu. Ali u ovako definisanim teritorijalnim granicama, sve je deo muzeja: predeo, spomenik, sala za priredbe ili učionica, javno mesto itd. Sigurno da treba da postoje privilegovani prostori za čuvanje predmeta, odeljenja administracije, tehničkih usluga, sale za izložbe širom čitave teritorije zajednice, pa čak i muzeobus...

Drugi je problem kolekcije: širina nove orijentacije muzeja može da uplaši. Korišćenje zbirki svih muzeja koje zajedno čine „banku predmeta” može biti početak rešenja, ali je to očigledno nedovoljno. To će čak pomoći da se lakše odrede osnovni elementi cele akcije, šta je to što treba „konzervirati” jer čini baštinu. U tu koncepciju se uklapa i shvatanje da je svaki predmet koji pripada zajednici deo muzeja, ne u pravnom već u moralnom i istorijskom smislu. Tako se, u slučaju potrebe, a bez menjanja pravnog statusa, predmet može koristiti za animaciju. Muzej će, dakle, sve više i više postajati instrument koordinacije zbirki koje ne pripadaju njemu samom, ali o kojima poseduje informacije.

Treći problem, koji bi usvajanjem ovakve koncepcije bio rešen jeste problem osoblja. Pored stalnog i profesionalnog jezgra, većinom sastav-

ljenog od naučnika i tehničara koji služe banci predmeta, ali sasvim svesnih da se nalaze u javnoj službi, tu su korisnici ili u najmanju ruku najmotivisaniji među njima, koji osiguravaju vrednovanje muzeja, animaciju, vezu između običnog korisnika i predmeta. Tako će moći da se uspostavi veza između sela ili kvarta udruženih, dobrovoljnih ili honorarnih konzervatora, animatora na stažu i brojnih ostalih, više ili manje spontanih, dobrovoljnih ili delegiranih predstavnika odgovarajućih socijalnih grupa.

Tako shvaćen muzej je toliko vezan za stanovništvo, da ga više ne možemo ubrajati u tradicionalne i hijerarhijske strukture. Svemoćni konzervator, koji caruje nad „svojom“ kolekcijom i odgovara samo jednom političkom ili administrativnom telu, više nije dovoljan. Treba ustanoviti udruženja korisnika, njihovu zastupljenost u organima odlučivanja u muzeju. Opštinski muzeji u Britaniji već odavno imaju analogan sistem, mada još nesavršen. Takozvani muzeji *susedstva* ili kvartova velikih gradova SAD (Anakostia u Vašingtonu, Muzej u Njujorku) otišli su još dalje. Izgleda da je neophodno stvoriti tročlano predstavništvo u organima odlučivanja muzeja: korisnika (za program i procedure), naučnika i profesionalnih radnika (za koncepciju i realizaciju), administracije, politike i finansija (za upravljanje).

Kao zaključak ovog razmišljanja o jednoj instituciji koju neki smatraju preživlom, dok drugi smatraju da je u krizi, a treći hoće da je spale, dozvolite da razjasnimo izvesne probleme drugostepenog značaja koji mogu biti povod zabuni ili nesporazumu.

Bilo kakvo mišljenje da se ima o napred navedenom, postoji nešto što je izgleda neophodno da bi muzej imao budućnost u našem društvu: on se ne sme ni po koju cenu uključiti u sistem tržišta kulture. On mora zato zanemariti sve komercijalne poslove i komplikacije sa novcem: uticaj na tržišnu vrednost predmeta, objavljivajne vrednosti osiguranja, kupovanje predmeta čiji je promet zabranjen ili ne poseduju odgovarajuću dokumentaciju, tajna ekspertize, prodaja ili razmena kolekcija pod izgovorom promene ukusa, zloupotreba publiciteta izložbi ili najnovijih nabavki baziranih na tržišnoj vrednosti dela. To takođe važi za muzeje moderne umetnosti, a možda za njih i najviše, jer su oni najbliži špekulaciji: dokumentacija može biti nekompletna ali dokument ne može postati nepotreban navodno zato jer nije više u modi. U krajnjoj liniji, on ostaje svedočanstvo jedne mode. Ne treba prihvatiti stavove arhiviste koji uništava ili prodaje originalni tekst jednog di-

plomatskog ugovora pod izgovorom da on nikada nije primenjivan ili da nisu poštovane njegove odredbe.

„Banka predmeta”, škola zahvaljujući predmetu, muzej će postati javno mesto, privilegovano za rađanje novih kulturnih formi, novih socijalnih odnosa, novih rešenja najsvakodnevnijih problema svakog čoveka i svake grupe ljudi. Umetnost, predmet starog muzeja, neće izgubiti, naprotiv, može se podmladiti bez trgovaca iz hrama i proizlazeći iz života, postati ponovo, sa prirodom, element čovekove okoline.

(Prevela s francuskog MIRJANA NIKOLIĆ)

